

Dzieje Grodu Przemysła©

„Towarzystwo Miłośników Miasta Poznania im. Cyryła Ratajskiego”

„Dzieje Grodu Przemysła”

*„Dzieje Grodu Przemysła”
Numer 10/październik 2012*

Mateusz Hurysz

Wkład Poznaniaków

do kultury światowej

Rola Poznańczyków w skarbcu ludzkości...

Część VI – Bolesław Pobożny

M. H.

*Przedmiotem kultury będzie wszystko to, co przyjmie czysty i szlachetny
skarbiec ludzkości, co odrzuci to znaczy, że nigdy nim nie było.
Historia nie raz pokazała, co przetrwało,
a co zginęło w czeluściach i mrokach przeszłości*

Metryczka osobowa		
1. Numer porządkowy	6	-
2. Postać	Bolesław Pobożny	1224/27 – 13/14 04 1279
3. Epoka	Sredniowiecze	XIII w.
4. Wkład	dokonując lokacji Poznania na prawie magdeburskim dał możliwość przyszłym pokoleniom tworzenia podwalin kulturowych dla Polski, Europy i świata	

1. Poznaniak

Bolesław Pobożny rzadko uważany jest za Poznaniaka. Z pewnością o wiele mniej od swojego brata Przemysła I. Niemniej uważany jest za księcia wielkopolskiego w latach 1239–1247 (według niektórych historyków tylko książę na Ujściu w latach 1239–1241), książę kaliski w latach 1247–1249, książę gnieźnieński w latach 1249–1250, w latach 1250–1253 usunięty, książę gnieźnieńsko-kaliski w latach 1253–1257, w całej Wielkopolsce w latach 1257–1273, od 1273 r. roku książę gnieźnieńsko-kaliski.

Wydając wspólnie z Przemysłem I przywilej lokacyjny dla Poznania na trwale zapisał się na jego kartach.

Umarł w 1279 r., po czym został pochowany w katedrze poznańskiej.

2. Wkład do kultury światowej

Przywilej lokacyjny dla Poznania – wytworzenie podwalin do przyszłościowego wkładu następnych pokoleń w kulturę światową

Lokacja to inaczej założenie miasta i nadanie mu stosownych praw. W Poznaniu ciasnota grodu na Ostrowie Tumskim i podgrodzia na dzisiejszym Zagórzu spowodowała poszukiwania nowego miejsca dla osadnictwa. Zdecydowano się na założenie miasta na lewym brzegu rzeki i to na nowych zasadach – na prawie magdeburskim (niemieckim).

Na ziemiach polskich prawo to stosowano przy zakładaniu nowych miast od początku XIII w. Zachowały się informacje o lokacji w tym czasie m.in. Złotoryi, Lwówka Śląskiego i Wrocławia, w Wielkopolsce zaś przed Poznaniem lokowano Gniezno (1238 r.), Powidz (1243 r.), Międzyrzecz (przed 1248 r.) i Kostrzyn (1251 r.).

Akt założycielski dla Poznania wydali książęta Bolesław Pobożny i jego starszy brat Przemysł I w 1253 r. (przypuszczalnie 23 kwietnia). Oryginał dokumentu nie zachował się; jego łaciński tekst w pierwszym tomie „Kodeksu dyplomatycznego Wielkopolski” zamieszczono na podstawie transumptu (odpisu) potwierdzonego przez Władysława Łokietka w 1298 r. Spójrzmy na fragment wstępnej części aktu lokacyjnego, sporządzonego specyficznym, kwiecistym stylem owej epoki:

W imię Pana Jezusa Chrystusa amen. Ponieważ tylko Bóstwo żadnych braków nie posiada i o wszystkim pamięta, dlatego kruchość ludzkiej natury szukała w sztuce lekarstwa na to, co z woli Stwórcy zabrakło tężyznie naturalnej budowy. Aby więc to, co w czasie się dzieje nie zanikło w pamięci z biegiem czasu, jest zwyczaj uwieczniać to

znakami pisma: w tym też celu wiadomym niech będzie obecnym i przyszłym patrzącym, na tę kartę, że my: Przemysł [I] i Bolesław [Pobożny], bracia rodzeni, z łaski Bożej księżęta Polski, z własnej woli postanowieniem, a także używszy rady naszych baronów, a za zgodą czcigodnego w Chrystusie ojca księdza Boguchwała i całej kapituły poznańskiej kościoła, uczciwemu mężowi Tomaszowi [z Gubina] i jego potomstwu dajemy dla lokowania na prawie teutońskim miasto, które powszechnie zwane jest Poznań, potwierdzając w nim ośmioletnią wolność. [...] Rzekę zaś Wartę, która płynie obok pomienionego miasta, dajemy mieszczanom wspomnianego miasta w wieczyste posiadanie na przestrzeni mili w jedną i drugą stronę ze wszystkimi pożytkami, mianowicie łowieniem ryb i budowaniem młynów.

Zasadzą, czyli reprezentantem założycieli i zwierzchnikiem miasta, był **Tomasz z Gubina** i on też został **pierwszym wójtem Poznania**. W akcie założycielskim nowego, lewobrzeżnego miasta wymieniono także okoliczne, nadane miastu wsie (ich utożsamienie z obecnymi dzielnicami nie do końca jest jednoznaczne):

Aratorum Campus (Rataje),
Petrowo (Piotrowo),
Zegrow (Zegrze),
Staralanka (Staroleka),
Nyenchow (Minikowo),
Spithcow (Spytkowo),
Vyrzbyce (Wierzbicice),
Yssycc (Jezyce),
Panczlaw (Pęcław),
Nyestathkow (Niestachów),
Panthcow (Piątkowo),
Schidlow (Szydłów),
Villa vinitorum (Winiary),
Villa Boguthe (Bogucin),
Villa Unolfi (Umultowo).

Mieszkańcy nowego miasta na okres ośmiu lat zostali zwolnieni z powinności na rzecz władcy. Dopiero po „urządzeniu się” na nowym miejscu obowiązywać ich miało regulowanie ceł, podatków i wszelkich innych ciężarów.

Poznań nie był miastem założonym na surowym korzeniu, czyli w zupełnie nowym miejscu. Wcześniej znajdowało się tu szereg mniejszych osad, które zostały włączone w granice utworzonego organizmu miejskiego. Wytyczono rynek o boku 141 m (trzeci pod względem wielkości na ziemiach polskich po Krakowie i Wrocławiu), całe miasto obejmowało zaś obszar 21 ha.

Nieco z boku rynku, celowo przesunięty w kierunku ul. Wielkiej, stanął ratusz. Nieopodal zbudowano główny kościół miejski – kolegiatę św. Marii Magdaleny. Jednym z najważniejszych zadań miasta było prowadzenie handlu i tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju miejscowego rzemiosła, zatem książęta-założyciele zobowiązali się do budowy głównej hali targowej – sukienic.

Korzystne położenie Poznania na ważnych szlakach handlowych sprawiło, że wkrótce miasto bardzo się rozwinęło. Było własnością królewską i siedzibą starosty generalnego Wielkopolski.

Gdyby wówczas nie doszło do lokacji grodu Poznania jest wielce prawdopodobne, że miasto to mogłoby stracić przodującą rangę, w następnych wiekach nie powstałyby warunki pozwalające dać światu znakomitych Poznańczyków (np. chodzi tu o nieprzecenioną rolę Poznania w okresie zaborów, czy uniwersytetu po odzyskaniu niepodległości Polski itp.).

3. Biogram

Rys ogólny

Bolesław Pobożny (ur. między 1224 a 1227, zm. 13 lub 14 kwietnia 1279) – książę wielkopolski w latach 1239–1247 (według niektórych historyków tylko książę na Ujściu w latach 1239–1241), książę kaliski w latach 1247–1249, książę gnieźnieński w latach 1249–1250, w latach 1250–1253 usunięty, książę gnieźnieńsko-kaliski w latach 1253–1257, w całej Wielkopolsce w latach 1257–1273, od 1261 roku w Łądzie, książę regent na Mazowszu w latach 1262–1264, w Bydgoszczy w latach 1268–1273, w Inowrocławiu w latach 1271–1273, od 1273 roku książę gnieźnieńsko-kaliski.

Genealogia i przydomek

Bolesław Pobożny był drugim pod względem starszeństwa synem księcia wielkopolskiego Władysława Odonica (prawnukiem założyciela wielkopolskiej linii Piastów Mieszka III Starego) i Jadwigi wywodzącej się prawdopodobnie z pomorskiego rodu Świców (mogła to być córka rządcy Pomorza Gdańskiego: Mściwoja I). Nie wiadomo kiedy dokładnie się urodził, musiało to jednak nastąpić pomiędzy 1224 a 1227 rokiem. Imię otrzymał bardzo popularne w dynastii, nie wiadomo więc dokładnie, po którym przodku je nosił. Bardzo szybko przyłączył do niego przydomek Pobożny (łac. Pius) nadany jeszcze za życia wielkopolskiego Piasta przez Rocznik kapituły poznańskiej.

Dzieciństwo (1224–1239)

Z pewnością pierwsze lata po urodzeniu nie były dla Bolesława zbyt łatwe, gdyż młody książę musiał dzielić trudne koleje losu walczącego zażarcie o tron wielkopolski Władysława Odonica. Niemniej ojciec zadbał należycie o wychowanie potomka, gdyż mamy dowody, że Bolesław, tak jak i jego starszy brat Przemysł I posiadał umiejętność czytania i pisania po łacinie.

Okres współzrądzów z bratem (1239–1247)

W 1239 roku braci zaskoczyła śmierć ojca i Bolesław, jako niepełnoletni znalazł się pod opieką Przemysła I. Z początku dziedzictwo obu braci było niewielkie, obejmowało bowiem tylko północno-wschodnią Wielkopolskę z Nakłem i Ujściem. W 1241 roku Władysławowice rozpoczęli jednak skuteczną rewindykację straconych za czasów ojca ziem. Do 1243 roku odzyskali większość ziem księstwa poznańskiego i gnieźnieńskiego, 1244 Kalisz, 1247 Santok, 1249 Rudę. W 1244 poparł Bolesław brata w konflikcie, jaki wybuchł pomiędzy rycerstwem a duchowieństwem kierowanym przez biskupa poznańskiego Boguchwała II o przywileje immunitetowe wydane przez Władysława Odonica w 1237. Od 24 kwietnia 1245 roku możemy mówić o Bolesławie, jako pełnoletnim, gdyż podczas uroczystej mszy ku czci św. Wojciecha w Gnieźnie, celebrowanej przez arcybiskupa Pelkę, Przemysł I pasował go na rycerza.

Pod opieką brata. Książę kaliski i gnieźnieński (1247–1257)

Stan niepodzielności księstwa z pewnością nie podobał się Bolesławowi i w końcu w 1247 roku udało mu się przekonać brata do oddania sobie własnej dziedziny. Był to zamek Kalisz wraz z przyległościami rozciągającymi się od rzeki Proсны aż do Przemętu i dalej w stronę północną aż do rzeki Warty i stąd aż do rzeki Obry, czyli mówiąc skrótowo księstwo kaliskie. Podział ten, mimo że raczej krzywdzący Bolesława, został zatwierdzony przez kościół i za jego naruszenie groziła ekskomunika. Pomimo wydzielenia własnej dzielnicy Bolesławowi politykę zagraniczną pozostawił Przemysł I w swoich rękach, co najjaskrawiej objawiło się przy próbie odzyskania przez młodszego z braci kasztelanii łódzkiej znajdującej się w rękach Kazimierza kujawskiego (było to wiano jakie podarował poprzedni suweren tych ziem Henryk II Pobożny Kazimierzowi Konradowicowi wraz z ręką swojej córki, decyzji tej nie uznali z początku obaj synowie Władysława Odonica, lecz z czasem Przemysł I w odróżnieniu od Bolesława z faktem tym się pogodził, a nawet więcej związał się z sojuszem z kujawskim księciem, co skutecznie torpedowało wszelkie próby zmiany przynależności spornej ziemi). W 1249 roku Bolesław Pobożny niezadowolony z nadmiernej opieki brata wymógł na nim nowy podział ojcowizny. Otrzymał wówczas księstwo gnieźnieńskie, kaliskie zaś powiększone właśnie o odzyskaną od książąt opolskich Rudę wróciło pod panowanie starszego z synów Władysława Odonica. Nowy podział musiał odbyć się w zgodzie, skoro jeszcze w tym samym roku obaj bracia wspólnie udzieliли pomocy księciu głogowskiemu Konradowi walczącemu z Bolesławem II Rogatką. 19 maja 1250 roku doszło jednak do niewyjaśnionego do tej pory zdarzenia bowiem, jak nas informuje Kronika Wielkopolska: Przemysł pojął brata swego Bolesława i zajął wszystkie jego warownie i grody. Konflikt z pewnością do blahych nie należał, skoro Bolesław odzyskał wolność dopiero 20 kwietnia 1253 roku. Stało się do na skutek nacisków moźnych i duchowieństwa wielkopolskiego. Do ostatecznej ugody doszło w maju tego roku na wiecu w Pogorzeli, koło Gieczu, gdzie dzięki mediacji arcybiskupa gnieźnieńskiego Pelki otrzymał odpowiednią do jego ambicji dzielnicę tj. księstwo gnieźnieńsko-kaliskie. Od tej pory współpraca między braćmi odbywała się bez zgrzytów, chociaż nadal Bolesław nie mógł realizować swoich celów polityki zagranicznej. Wspólnymi akcjami była wyprawa we wrześniu 1254 roku wraz Konradem głogowskim na dzielnicę wrocławską Henryka III Białego, oraz wojna wraz z innymi książętami polskimi (w działaniach brali udział: Kazimierz I kujawski, Siemowit I mazowiecki, Bolesław V Wstydlivy) przeciwko księciu pomorskiemu Świętopelkowi.

Samodzielne rządy. Książę Wielkopolski (1257–1279)

Polityka zagraniczna

Śmierć 4 czerwca 1257 roku Przemysła I otworzyła przed Bolesławem Pobożnym nowe horyzonty. Przede wszystkim Bolesław objął bez przeszkód rządy nad całością Wielkopolski. Wprawdzie Przemysłowi I 14 października 1257 roku urodził się pogrobowy syn Przemysł II, lecz do czasu osiągnięcia przez niego pełnoletności opiekę nad bratankiem objął Bolesław. Pierwszym jawnym akcentem samodzielnej polityki Bolesława Pobożnego było małżeństwo zawarte w 1258 roku z córką władcy Węgier Beli IV Jolentą Heleną. Małżeństwo to spowodowało związanie się Bolesława z Węgrami i pomoc w konflikcie Arpadów z Czechami o spadek po Babenbergach (sojusz ten go kosztował solidne спустoszenie Wielkopolski zimą 1267/68 przez wojska wracającego z wyprawy pruskiej Przemysła Ottokara II. Jednym z etapów tej wojny była również wyprawa podjęta wraz z Bolesławem Wstydlivym i Leszkiem Czarnym jesienią 1273 roku na dzierżawy Władysława opolskiego sojusznika Przemysłidy).

Stosunki z Piastami kujawskimi i mazowieckimi

W latach 1258–1261 Bolesław zaangażował się długotrwałą i wyniszczającą wojnę z Kazimierzem I Kujawskim i jego sprzymierzeńcem Świętopelkiem pomorskim o kasztelanię łądzką. W tym celu książę wielkopolski sprzymierzył się z Wacławem III księciem zachodniopomorskim, Siemowitem mazowieckim, Bolesławem Wstydlwym i Romanem księciem halickim. Wojna zakończyła się pełnym zwycięstwem i powrotem spornej kasztelanii do Wielkopolski - część wróciła dzięki układowi rozejmowemu z 29 listopada 1259, jednak Kazimierz zwlekał z wykonaniem postanowień tego układu, co doprowadziło w 1261 roku do nowej wyprawy zakończonej zajęciem całości kasztelanii. W 1262 roku wobec tragicznej śmierci z rąk litewskich Siemowita mazowieckiego i niewolą jego syna Konrada książę wielkopolski objął dwuletnią regencję nad małoletnim księciem Bolesławem. Do ponownej interwencji Bolesława w sprawę Kujaw doszło w 1268 roku. Otóż syn księcia Kazimierza Siemomysł dopuszczał do ważniejszych stanowisk państwowych możnych pochodzenia niemieckiego, co w oczywisty sposób nie podobało się miejscowym. Bojąc się utracić tron Siemomysł oddał Bolesławowi w zamian za mediację kasztelanię kruszwicką, lecz wobec trwania księcia inowrocławskiego przy swojej polityce, wkrótce doszło do nowego buntu i zajęcia na dwa lata (1271 – 1273) przez Bolesława Inowrocławia. Wprawdzie w 1273 oddał księstwo bratu Siemomysła Leszkowi Czarnemu, lecz Radziejów i Kruszwica pozostały przy Wielkopolsce.

Wojna z Brandenburgią

Na czoło polityki zagranicznej bardzo szybko wysunęła się sprawa stosunków z Brandenburgią. Z początku Bolesław próbował kontynuować politykę Przemysła I doprowadzając w 1260 roku do małżeństwa najstarszej córki brata – Konstancji z Konradem z dynastii askańskiej. Jako wiano (była to cena powstrzymania agresywnej polityki Brandemburczyków, podjęta zresztą za zgodą wiecu rycerstwa w Poznaniu w dniu 1 lipca 1260 roku.) została przekazana dynastii askańskiej kasztelania santocka, lecz bez tego ważnego grodu. Zawarty z tak dużym nakładem sił i środków układ został złamany już w 1265 roku przez stronę niemiecką, kiedy to zajęli oni dzięki zdradzie jakichś bliżej nieznanych Niemców przygraniczną fortecę. Dzięki natychmiastowej interwencji dyplomatycznej Bolesława doszło wkrótce do nowego układu, na mocy którego Polacy spalili umocnienia brandenburskiego Drezdenka, zaś Niemcy umocnienia Santoka. W 1269 roku walki z Brandenburgią wybuchły z nową siłą. Niemcy wybudowali silny gród w Sulęcinie, Bolesław zaś w odpowiedzi wzmocił umocnienia Międzyrzecza. Szturm Międzyrzecza podjęty przez Ottona został skutecznie odparty i mógł Bolesław w grudniu 1269 roku spustoszyć ziemię lubuską (Podczas tej wyprawy spalono m.in. nowo wybudowany gród w Sulęcinie). Obie strony odbudowały też grody w Santoku (Niemcy) i Drezdenku (Polacy). Niestety ten ostatni został w 1270 roku opanowany przez Brandemburcję. Z tego też powodu na wiosnę 1271 roku Bolesław zorganizował wielką wyprawę na kasztelanię santocką i Nową Marchię (pustosząc te ziemie straszliwie) stracił jednak z poprzedniego roku nie odzyskał. Wojna z Askańczykami nie została ograniczona tylko do pogranicznych terenów wielkopolskich. W 1272 roku ruszył na pomoc zagrożonemu ze strony Brandemburczyków Mściwojowi II i odzyskał dla niego opanowany przez wspólnych wrogów Gdańsk. Podłożyło to podwaliny do ściślejszej współpracy wielkopolsko-pomorskiej zakończonej już po śmierci Bolesława Pobożnego podpisaniem układu w Kępnie. W tym samym roku ruszyła jeszcze jedna wyprawa przeciw Brandemburcii. Nominalne dowództwo objął nad nią młody, bo szesnastoletni bratanek Przemysł II, faktycznie wyprawą kierowali doświadczeni dowódcy tacy jak wojewoda poznański Przedpełk Łódzia, czy kasztelan kaliski Janek. Przedsięwzięcie odniosło sukces, gdyż odzyskano Drezdenko i Strzelec. Ostatnią kampanię przeciwko Brandemburczykom Bolesław podjął latem 1278 roku, docierając aż pod Myślubórz i zdobywając ostatecznie Santok.

Stosunki z Przemysłem II

W 1273 roku po zwycięskiej wyprawie przeciw Brandemburcii Przemysł II zaczął nalegać stryja, aby ten wydzielił mu ojcowiznę. Ten pod presją możnych wyraził na to zgodę i wydzielił mu dzielnicę poznańską. Chcąc związać bratanka ze swoją polityką, ożenił go z Ludgardą córką księcia meklemburskiego Henryka Pielgrzyma, a wnuczką księcia zachodniopomorskiego Barnima I. Małżeństwo to miało wesprzeć antybrandenburski sojusz z Pomorzem Zachodnim. Polityczne drogi książąt wielkopolskich rychło się jednak rozeszły, gdyż Przemysł II związał się z Henrykiem IV Probussem, zaś Bolesław korzystając z uwięzienia śląskiego Piasta w 1277 roku próbował wymusić na nim ustępstwa finansowe. Politykę tę wsparł Bolesław, wydając swoją pierworodną córkę Elżbietę za księcia legnickiego Henryka V Brzuchatego. Nie mając jednak męskiego potomka, pozostawił całość swojego dziedzictwa jedyjnemu bratankowi.

Polityka wewnętrzna

Bolesław zasadniczo kontynuował politykę Przemysła I utrzymując na stanowiskach dostojników przez niego mianowanych. Dbał też o dobre stosunki z kościołem usiłując wpływać na obsadę co ważniejszych stanowisk, lecz nie za cenę większych zadrażeń. Był szkodliwym dla duchowieństwa, a szczególnie upodobał sobie franciszkanów sprowadzając ich w 1259 roku do Gniezna. Rozpoczął też fundację klarysek w Gnieźnie dokończoną już za czasów Przemysła II. W 1264 roku wydał ważne prawo regulujące sprawę zamieszkiwania na obszarze jego księstwa Żydów – Statut kaliski. Zawarto tam m.in. sprawy sądownicze, handlowe i stosunków wzajemnych z chrześcijanami.

Śmierć i opinia o Bolesławie Pobożnym

Bolesław Pobożny, książę wielkopolski zmarł 13 lub 14 kwietnia 1279 roku w Kaliszu, został zaś pochowany w katedrze w Poznaniu. Bratankowi przekazał ostatnią wolą rządy w księstwie gnieźnieńsko-kaliskim oraz opiekę nad wdową i nad swoimi trzema córkami:

- Elżbieta, w chwili śmierci ojca zamężna za Henryka V Brzuchatego, legnickiego,
- Jadwiga wydana przez Przemysła II za Władysława Łokietka, królowa Polski
- Anna, która wstąpiła do klasztoru klarysek w Gnieźnie.

Przyczyna śmierci - prawdopodobnie choroba (Jan Długosz zanotował w swej kronice, iż książę zachorował: dostał gorączki i zasłabł).

Na zawsze pozostanie Bolesław w pamięci, jako władca wybitny, wyróżniający się znacznie z długiego szeregu bezbarwnych Piastów z okresu rozbitcia dzielnicowego. Był on jak napisał kronikarz wielkopolski *maximus triumphator de Theutonicis* tj. *bardzo wielkim zwycięzcą Niemców*.

4. Opinia o księciu przekazana w Kronice Wielkopolskiej

Bolesław Pobożny

Ten Bolesław był największym triumfatorom nad Niemcami i człowiekiem mężnym, który nie lękał się żadnego króla, bez względu na jego potęgę.

Rocznik małopolski

5. Ciekawostka

"Szczerbiec" - miecz koronacyjny królów Polski (użyty po raz pierwszy przez Władysława Łokietka w 1320 roku w tej roli) powstał w XIII wieku (choć nie brakuje opinii, iż jest to tylko XVII-wieczna kopia). Historycy sztuki powstanie owego miecza wiążą z osobą księcia Bolesława Pobożnego. Za hipotezą tą ma przemawiać fakt, iż na rękojeści widniał (nie zachowany do dziś) napis to jest miecz księcia Bolesława. Prawdopodobnie był to miecz ceremonialny używany w sądach książęcych, a dostał się w ręce Łokietka przy okazji zawarcia małżeństwa z Jadwigą Kaliską.

6. Ikonografia

1. Szczerbiec kojarzony z funkcją koronacyjną

2. SIGILLVM BOLESLAVI DEI GRACIA DVCIS POLONIE

3. S BOLESLAVI DEI GRACIA DVCIS POLONIE

4. Bolesław Pobożny
według ryciny Agnieszki Lewickiej

6. Opracowania i ikonografia

Tekst przedrukowany z drobnymi zmianami:

http://pl.wikipedia.org/wiki/Boles%C5%82aw_Pobo%C5%BCny
<http://www.poczeta.com/pobozny.htm>
<http://regionwielkopolska.pl/dzieje-wielkopolski/wazniejsze-wydarzenia/lokacja-poznania.html>

Źródła ikonograficzne:

0. [strona 4 - Bolesław Pobożny] http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/db/Boleslaw_Pobo%C5%BCny.jpeg
1. <http://www.poczeta.com/pobozny.htm>
2. <http://www.poczeta.com/pobozny.htm>
3. <http://www.poczeta.com/pobozny.htm>
4. <http://www.poczeta.com/pobozny.htm>

Dzieje Grodu Przemysła©

Dzieje Grodu Przemysła©